

ler på især Alheden og Randbøl hede. Usikkerhed i valg af træsorter, træsygdomme, sandflugt m.m. gav mange tilbageslag i arbejdet, men vigtige erfaringer blev indhøstet og resulterede i en forøget plantningsvirksomhed i årene fra 1840'erne. I alt omkring 3500 ha. hede var omkring 1860 dækket af skov og et værdifuldt fundament lagt for hedeselskabets virke derefter.

I bogen beskrives denne skovkultiveringsvirksomhed på grundlag af især arkivmateriale fra Rentekammeret, der var den statslige myndighed på området. Fremstillingen er grundig og detaljefyldt og bærer præg af forfatterens forstlige baggrund (skovrider). De enkelte skovområders udviklingshistorie og vækstvilkår er omhyggeligt analyseret, og også de administrative og politiske problemer og diskussioner omkring plantearbejdet er berørt. Hvad man mest savner i bogen er – udover et par gode oversigtskort – nogle afsnit, der sætter hedeskovkultiveringen i et større landsdækkende perspektiv med udblik til det øvrige skovbrugs udvikling.

Erik Korr Johansen

Tage Lier Hansen: *Karupfladen: Lokalhistorisk beretning om en hedegns udvikling og forvandling*. (I-kast Bogtrykkeri, 1987). 178 s.

Mellem Skive, Viborg og Karup, afgrænset mod sydvest af Karup å lå tidligere Alheden, den nordligste af de midtjyske hedesletter. På den modsatte side af åen strakte sig en omkring 700 km² stor hedeslette mellem Haderup, Karup og Sunds. Dens gængse betegnelse var Karupfladen, og det er denne hedegns udvikling og forvandling, som denne bog angiveligt skulle

handle om. Men titlen er misvisende, idet kun en mindre del af området, nemlig Grove hede sydvest for Karup, er behandlet i bogen.

Med indledningsfrasen »ved afslutningen af den sidste istid ...« forbereder man sig på en meget traditionel lokalhistorisk beretning om Grove sogns historie fra de ældste tider, og den første fjerdedel af bogen følger da også mønstret med »løst og fast« om tiden frem til ca. 1700. Men derefter forlades sognebogstraditionen med skildring af lokalbefolkningens vilkår frem mod nutiden, og i stedet følger nogle spændende afsnit. I det første berettes om de første - forgæves - forsøg på i 1700-tallet at opdyrke eller beplante denne del af heden, og derefter følger bogens hovedafsnit, hvor der gives en indgående skildring af det forsøg, der i slutningen af sidste århundrede blev gjort på at lade hedesagen og kriminalforsorgen gå op i en højere enhed: oprettelsen af fangekolonien Gedhus, hvor udvalgte indsatte fra Horsens Tugthus i årene frem til 2. verdenskrig udførte samfundstjeneste ved hederydning og plantageplantning. Denne del af bogen, der bygger på primært kildemateriale fra såvel fangekolonien som Horsens Tugthus, supplerer på udmærket vis Birgit Løgstrups artikel om den tilsvarende og samtidige anvendelse af fangernes arbejdskraft i Kølsen Mergelleje i forbindelse med hedeopdyrkningens omfattende jordforbedringsarbejder (Fra Viborg Amt, 1984). Nogle mindre afsnit behandler hedeopdyrkingen og -udnyttelsen i dette århundrede, og i bogens afsluttende kapitler berettes om tyskernes anlæggelse i besættelsesårene af Fliegerhorst Grove og de vanskeligheder, som både flyvepladsens etablering og de første efterkrigsårs store flygtningelér her gav for lokalbefolkningen.

Emnemæssigt er bogen således sammenstykket og af svingende kvalitet, hvilket også har sammenhæng med, at bogen indeholder såvel forfatterens eg-

ne undersøgelser som ældre lokalhistoriske optegnelser og materiale, indsamlet af dennes far, lærer H. K. Hansen.

Erik Korr Johansen

KULTURHISTORIE

Jane Bossen. Helge Krempin: *Helligåndskirken i Flensborg 1386-1986*. Udgivet af Studiefdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig. (Rosenkilde og Bagger, 1986). 108 s., 160 kr.

I Flensborg har Helligåndskirken i århundreder heddet Den danske Kirke. Her afholdtes prædiken på dansk, efter at det tyske sprog 1668 kom til at dominere, også i kirkernes gudstjeneste.

Kirken er bygget i højmiddelalderen, i tilknytning til byens helligåndshus, som tog sig af plejen af byens syge og fattige. I modsætning til det øvrige Europa var Helligåndshospitalet i Flensborg ikke en gejstlig institution, men en borgerlig, ledet af lægmænd, udpeget af byens råd, og efter al sandsynlighed rekrutteret i rådets egne rækker. Det er formentlig disse omstændigheder, der forhindrede, at kirken ved reformationen blev ødelagt. Efter en periode at have stået tom og uden funktioner, besluttedes det at sætte den i stand og lade den fungere som dansk kirke. Den første danske præst indsattes 1588, han var ansat af byens råd og lønnet af byens kasse. Han måtte kun prædike for sin danske menighed, ikke udføre kirkelige handlinger som dåb, bryllup etc. Dette forhold ændredes først ved dannelsen af Den frie danske Menighed 1851.

I bogen redegøres der for kirkens

bygningshistorie, dens inventar og den kulturhistorie, der knytter sig til stedet. I den lyse kalkkirke med de høje krydshjælv er der fundet rester af kalkmalerier fra 1400 tallet, restaureret i begyndelsen af dette århundrede. Et af de fornemste inventarstykker er en gotisk alterkalk og et eksemplar af Frederik II's bibel, enestående i sig selv, men desuden et klenodie på grund af den håndskrevne fortegnelse over danske præster ved kirken, som findes i den.

Der er lagt et stort arbejde i fremlæggningen af en bygnings historie, der har præget Flensborg bys kulturliv igennem så mange århundreder, og haft en betydning, der rækker langt ud over den religiøse. I opsætning og billedmateriale udmærker den sig ligeledes ved sin kvalitet, og den vil bestemt have interesse, også for danskere nord for grænsen, der interesserer sig for byens huse i dette gamle kulturområde.

Wivan Munk-Jørgensen

Otto Norn: *To grænseslotte. Frederik I's Gottorp og Christian IV's Koldinghus*. (Historisk Samfund for Sønderjylland, 1986). 160 s., 105 kr. (70 kr. for medl.).

Efter at Christian I's søn, hertug Frederik, 1524 var kronet som Danmarks konge, skete der det usædvanlige, at kongens residens og regeringens sæde i en årrække blev flyttet til Slesvig, til